

tor, razlikuje se u svom karakteru i intenzitetu ovisno o različitim historijama i okolnostima raznih zemalja. Zajedničko je svim zemljama da se imigracijski zakoni pooštravaju, nasilje prema imigrantima povećava. Rješenja koje vidi Dummett jest u zajedničkoj politici zemalja članica Evropske unije kojom će zajednički razmjestiti npr. moguće izbjeglice između sebe. Priljev imigranata još je lakše regulirati, smatra autor, pogotovo jer za to postoje i demografski razlozi. Administracija zajedničke imigracijske politike treba biti utemeljena na objektivnim kriterijima, a ne na diskrecijskom pravu državnih službenika, čega se boje zemlje članice kada govore o suverenitetu pojedinih zemalja, strahujući zapravo od popustljivosti politike Unije, zaključuje autor.

Jelena Zlatković Winter

Francis Mark Mondimore

PRIRODNA POVIJEST HOMOSEKSUALNOSTI

Antibarbarus, Zagreb, 2003, 234 str.

1869. godine prvi se put pojavila riječ *homoseksualnost*, a označavala je spolnu privlačnost pojedinca prema osobi istog spola. Mnogi su se znanstvenici fokusirali na različite aspekte tog kompleksnog fenomena, što je rezultiralo često divergentnim tumačenjima. Mondimore ispituje prirodnu povijest homoseksualnosti (prema definiciji prirodna povijest jest "proučavanje i opis organizama i prirodnih pojava, njihovih izvora, razvoja i međusobnih odnosa"), nadilazi interdisciplinarnu razliku i sintetizira različita gledišta u jedinstvenu sliku jer je "homoseksualnost ljudsko stanje koje se razvija (...) kroz složeno i posve razgovijetno miješanje mnogih ljudskih faktora – bioloških, psiholoških i društvenih".

Knjiga se sastoji od četiri dijela (**Povijest spolnosti; Biologija spolnosti; Spolni identiteti; Spolna politika**), a na kraju knjige autor daje popis knjiga o temama i idejama koje je predstavio u knjizi.

Prvi problem koji se javlja u istraživanju spolnog ponašanja jest problem fluidnih granica i interferencije između kategorija *homoseksualno* i *heteroseksualno*. Problemi se nastavljaju ukoliko kategorije vlastite kulture pokušamo aplicirati na druge, različite kulture te na drevne i predindustrijske kulture. Polazna točka studije jest ideja da su tokom povijesti postojale mnoge definicije homoseksualnosti, te da je za razumijevanje homoseksualnosti ključna povijesna perspektiva. Stari su Grci istospolnu erotičnost očekivali kao dio spolnog iskustva svakog člana društva, a pojedini američki domorodački narodi tolerirali i štovali pojedince koji su prihvaćali kulturne uloge suprotnog spola i odabirali seksualne partnere vlastitog biološkog spola (fenomen *berdachea*), dok je transgeneracijska homoseksualnost kao temeljni inicijacijski postupak prakticiran na Novoj Gvineji. Širenje kršćanstva i uspon teološkog autoriteta, između ostalog rezultirao je i promjenama u poimanju ljudske spolnosti. Proglašavanjem grešnog i nemoralnog svakog oblika putenosti i preuzimanjem ideje da je jedina prirodna seksualnost ona u svrhu prokreacije, teolozi su svaku spolnu aktivnost koja ne bi dovođila do začeca smatrali neprirodnom. Postepeno su se razne osuđivane spolne radnje počele nazivati sodomijom, a među njima je i homoseksualnost, koja je strogo kažnjavana. U doba prosvjetiteljstva teološki autoritet i poziciju crkve kao vrhovnog arbitra seksualne normalnosti uzurpirala je znanost na čelu sa psihijatrijom. Jedan od predstavnika ondašnjeg medicinskog establišmenta Krafft-Ebing u svojoj knjizi *Psychopathia sexualis* daje prikaz više od dvije stotine raznolikih psihopatoloških manifestacija spolnog života, iz čega izvodi zaključak da je homoseksualnost patološko stanje i funkcionalni znak degeneracije, te postavlja "znanstvene" temelje stereotipa o homoseksualcima. Opozicija tim shvaćanjima jesu ideje i aktivnosti pojedinaca (H. Ulrichs, J. A. Symonds, H. Ellis) koji su na-

stojali utjecati na predrasude spram homoseksualaca, borili se za opoziv zakona koji su ih kažnjavali i suprotstavljali tretmanima "liječenja". Ellis je u knjizi *Sexual Inversion* na suvremen način formulirao porijeklo homoseksualnosti u tezi o prirođenim biološkim predodređenostima, koje se ravnaju prema utjecajima okruženja i iskustva. Jedno poglavlje svoje studije Mondimore posvećuje i ženskoj spolnosti, o kojoj se nije mnogo govorilo jer je dominirala slika žene kao neseksualnog bića koje svoju seksualnu prirodu izražava u odnosu s djecom i svojim prijateljicama, zbog čega su se romantična ženska prijateljstva tolerirala i hvalila, a odnosi koji bi se nedvosmisleno definirali kao istospolna erotičnost karakterizirani su kao drugačiji. Nakon Westfalova članka o lezbijstvu objavljena 1870, tolerancija društva prema ženskim prijateljstvima opada. S usponom feminističkog pokreta mnoge su se žene deklarirale kao lezbijke, ali za razliku od homoseksualaca nisu se zauzimale za prihvatanje svoje homoseksualnosti već za stjecanje ženskog prava glasa, prava na obrazovanje, socijalna pitanja... Često su se optužbe za lezbijstvo upotrebljavale za diskreditiranje feministica i njihova rada, optužujući ih za psihoseksualne aberacije.

U nastavku skiciranja povijesti spolnosti Mondimore izlaže psihologijske i psihijatrijske teorije spolnosti. Niti jedna rasprava o spolnosti ne može izbjeći psihoanalizu mada Freud nikad nije razvio jedinstvenu teoriju o istospolnoj erotičnosti. Prema psihoanalizi homoseksualnost proizlazi iz aberacijskih doživljaja u djetinjstvu, lošeg rješenja seksualnog sukoba i permanentnog doigravanja tog konflikta u odrasloj dobi. Freud je bio uvjeren da je homoseksualnost nemoguće zamijeniti heteroseksualnošću. Kasniji teoretičari psihoanalize definirali su homoseksualce kao osobe s duševnom manom. Do sredine 20. stoljeća psihoanaliza je dominirala psihijatrijom tako da se ta slika širila i u znanstvenim krugovima i javnosti. Znanstveni rad A. Kinseya veoma je važan za znanstveni pristup spolnosti i homoseksualnosti. Kinsey je sakupio zapise o seksualnim iskustvima stotine tisuća ljudi iz različitih skupina te došao do spoznaje da nije moguće jed-

nostavno označavati pojedince kao homoseksualne ili heteroseksualne. Zato je osmislio skalu koja je svrstavala pojedince prema omjeru njihove homoseksualne i heteroseksualne aktivnosti (od pretežno heteroseksualnih do isključivo homoseksualnih), s obzirom na tjelesni kontakt i doživljene psihičke reakcije. Glavni zaključak Kinseyeva istraživanja jest da homoseksualnost nije patološka, te da je moguća koegzistencija homoseksualnog s heteroseksualnim ponašanjem, a šira implikacija istraživanja jest podatak da homoseksualac kao tip osobe ne postoji jer homoseksualnost je nešto što se čini, a ne što netko jest.

Znanstveni rad Evelyn Hooker uzdrmao je dogme psihijatrijskog i psihologijskog establišmenta. Hookerova je provela određene psihološke testove kako bi grupirala homoseksualne i heteroseksualne muškarce, pozvala komisiju stručnjaka koji su tumačili testove i ocijenili psihičko zdravlje, ne znajući spolnu orijentaciju ispitanika. Rezultati su pokazali da stupnjevi prilagodbe za obje skupine (homoseksualne i heteroseksualne) nisu pokazali znatne razlike. Gotovo identičan broj ispitanika iz obje skupine dobio je visoke ocjene.

Neurolozi i fiziolozi ispitivali su biološku osnovu spolnog ponašanja istraživanjem funkcioniranja mozga i živčanog sustava, spolne anatomije i regulacije hormonskog sustava kod ljudi i životinja. Mjerenjem veličine određenih moždanih struktura te proučavanje kromosomske strukture ukazuje na postojanje razlika, ali ne i abnormalnosti između homoseksualnih i heteroseksualnih pojedinaca. Novije teorije o funkcioniranju mozga ukazuju da dihotomije tipa urođeno-stečeno, psihološko-biološko nemaju smisla pri promatranju homoseksualnosti i ljudskog ponašanja općenito. Jedinstvena životna iskustva u interakciji s jedinstvenim biološkim potencijalima proizvode jedinstvenu spolnost svake osobe.

Treći dio knjige autor posvećuje razvoju homoseksualnog identiteta. Prva je faza razvoja pret(homo)seksualni stadij svjesnosti različitosti od ostale djece. To je i razdoblje internalizacije homofobičnih stavova i pred-

rasuda. Razdoblje adolescencije sa sobom donosi prepoznavanje istospolnih erotičnih osjećaja i propitivanje ranije slike o sebi u optici novih informacija, pri čemu antihomoseksualni stavovi što su usvojeni prije – dodatno zbunjuju i dezorijentiraju. Pojedina ne prihvaća lako sebe kao geja ili lezbijku. Aha-fenomen ili bljesak jest oznaka za proces samooznačavanja sebe kao homoseksualne osobe. Nakon te faze pojedinac ulazi u fazu koja se odnosi na društvo i kulturu. Izolacija, izloženost negativnim stereotipima, to da ga zajednica i obitelj stigmatiziraju – čine proces razvitka tog identiteta bolnim i dugotrajnim. Nazivom *iskorak* (*coming out of the closet*) označava se razotkrivanje vlastite homoseksualnosti drugima, a izrazima *in closet* i *closet queen* pojedinci skloni tajenju svog identiteta.

Rasprava o seksualnim identitetima nije potpuna bez osvrta na biseksualne i transrodne identitete. Pojam biseksualnosti na prvi se pogled smatra razumljivim, a odnosi se na osobe koje osjećaju seksualnu privlačnost prema oba spola. Međutim dublja analiza ukazuje na fluidnost granica i kompleksnost fenomena. Mondimore smatra da mnogi pojedinci okarakterizirani kao biseksualni mogu biti bolje shvaćeni kao heteroseksualci koji se povremeno upuštaju u istospolne odnose ili oni koji na putu k stabilnoj homoseksualnosti/heteroseksualnosti eksperimentiraju s raznim partnerima. Transseksualizam je označen željom da se napusti uloga spola određenog anatomijom, odnosno želja za preuzimanjem identiteta suprotnog spola.

O transvestiji, autor promišlja kao ponašanju koje se javlja u osoba različitih spolnih identiteta i spolnih usmjerenja. Za neke je ona zabava, zarada ili simptom ozbiljnih unutarnjih sukoba spolnog identiteta (rodna disforija) ili parafilija (transvestofilija).

Način na koji društvo reagira na homoseksualnost determinira kakav će biti život homoseksualca u njemu. Antihomoseksualne predrasude i zadrtnost potječu iz nekoliko izvora. S jedne strane prijetnja i strah od nepoznatog, a s druge strane homoseksualci predstavljaju prijetnju strukturama spolne moći u kulturama u kojima se inzistira na

dominaciji jednog spola. Mondimore se fokusirao na dinamiku antihomoseksualne zadrtnosti i njezina utjecaja na homoseksualce te dinamikom spolne politike. Svoje izlaganje ilustrira opisom epizoda u kojima su predrasude spram homoseksualaca iskorištavane za političke ciljeve, stjecanje financijske dobiti i moći ili osvete (uništenje templara, suđenje O. Wildeu i Von Eulenburgu, progono homoseksualaca u vrijeme holokausta). Dinamika zadrtnosti najčešće djeluje ugnjetavanjem (od javnih i surovih do sofisticiranih, pritajenih metoda) i oduzimanjem prava glasa stigmatiziranoj skupini.

Širom svijeta djeluju mnoge organizacije s ciljem potiskivanja homoseksualnosti i preusmjeravanja homoseksualaca prema heteroseksualnosti. Mondimore govori o dva tipa organizacija – o religijsko-političkim i o medicinskim. Polazna točka i jednih i drugih jest stara teza o (po)grešnosti homoseksualnosti, a konačni cilj jest uklanjanje istospolne erotičnosti iz društva pozivanjem na religijske dogme i (ne)znanstvene istraživačke tehnike reparativne terapije.

Ne želeći više biti žrtve vanjskih sila, homoseksualci su ušli u političku arenu, razotkrili svoj politički identitet i mobilizirali svoju političku moć.

Početkom 20. stoljeća zbivaju se prvi važniji pokušaji političkog okupljanja (borba za dekriminalizaciju homoseksualnosti u Njemačkoj). Sredinom 20. stoljeća u SAD osnivaju se lokalne homoseksualne i lezbijske institucije koje se bore za prava homoseksualne manjine. Nakon sukoba policije i posjetitelja gajevskog bara Stonewall Inn (1969.) došlo je do prekretnice u emancipaciji homoseksualaca. 1980-ih pojava AIDSa mobilizirala je gejevsku i lezbijsku zajednicu pozivanjem na *iskorak* i javnu raspravu o homoseksualnosti. Postalo je jasno da homoseksualnost nije samo pitanje spolnosti i prevencije AIDSa već i samoprihvatanje, destigmatizacija i tolerancija.

Mondimoreova je knjiga preporučljiva za širu javnost, a informacijama iz različitih područja te provokativnim pitanjima o (homo)seksualnosti u nezapadnim društvima, iskoraka homoseksualne osobe i njezinih ro-

ditelja, legislativnih aspekata homoseksualizma i pozicije homoseksualne skupine u društvu – predstavlja znanstveni izazov i materijal za neka nova istraživanja i spoznaje.

Marija Geiger

XXVII. ISSR Conference: RELIGION AND GENERATIONS

Torino, 21.-25. srpanj 2003.

Ima li koncept *generacije* novo značenje u sociologiji religije? Raširena je pretpostavka da smjenu generacija prati transmisija religije jer ju nove generacije primarno nasljeđuju od starih generacija. Međutim, ubrzanje društvenih i kulturnih promjena u 20. stoljeću prekinulo je taj ritam nasljeđivanja te dovelo do toga da su obitelj i generacije česti izvor pobuna i inovacija. Stoga su izazovi za sociologiju religije mnogostruki pa se treba zapitati kako današnja istraživanja operacionaliziraju generacijski koncept. Između ostaloga, može se zapitati na koji način danas religija odgovara na čimbenike konstrukcije novih generacija te mogu li tenzije i konflikti među generacijama biti kreativna snaga za religiju.

Pitanja, dakle, ima dosta, a da je tema bijenalne međunarodne konferencije sociologa religije (ISSR – International Society for the Sociology of Religion) izazvala brojne odgovore i promišljanja, pokazao je velik broj sudionika i raznovrsnost tema koje su se obrađivale u okviru te glavne teme.

U dva plenarna zasjedanja fokusirani su različiti aspekti odnosa religije i generacija u različitim religijskim tradicijama te različitim društvenim kontekstima. Odabir tema i predavača za plenarne sesije pokazuje

očitu namjeru da ISSR, kao međunarodno društvo, više pozornosti no dosad posveti uloži religije izvan europsko-američkog područja, a što za sobom nosi i nužnu promjenu teorijskih i metodologijskih polazišta. Paul Gifford iznio je rezultate svojih istraživanja o karizmatičkim crkvama u Africi, posebno apostrofirajući specifičan religijski odgovor na afričku socioekonomsku situaciju. Laënnec Hurbon opisao je odnos generacija i religije u karipskom području, a Farhad Khosrokhavar poziciju iranskih intelektualaca između islama i sekularnih pogleda. U drugome plenarnom zasjedanju Pierre Brechon izlagao je o odnosu mladih i kršćanskog nasljeđa u Europi, Chantal Saint-Blancat o transmisiji islama na nove generacije u dijaspori, a autor ovog prikaza o tome kako su na ateizam u komunizmu odgovarale različite generacije u različitim zemljama. Kao diskutant u drugom plenarnom zasjedanju Yves Lambert, kritički se osvrćući na izlaganje P. Brechona, postavio je niz zanimljivih teza. Naime, rezultati trećeg vala europskog istraživanja vrednota (1999/2000) pokazuju da su pokazatelji religioznosti među mladima europskog zapada više no proturječni pa, dakle, nejednoznačni u smjeru općeg opadanja razine religioznosti među mladim generacijama. U razdoblju od 1981. do 1999. godine 10 varijabli religioznosti pokazuje rast od najmanje 3%, 10 njih pokazuje se stabilnima, a 4 ima smanjenje. Religijska je pripadnost u tom razdoblju zabilježila pad u svim zapadnoeuropskim zemljama, osim u Portugalu, ali je većina ostalih indikatora religioznosti iskazala povećanje u većini zemalja, ponajviše u Italiji, Zapadnoj Njemačkoj, Danskoj, Belgiji, Portugalu i Austriji. Pad religioznosti, međutim, i dalje je dominantan u Španjolskoj, Irskoj, Francuskoj i Velikoj Britaniji, dok se Nizozemska nalazi između te dvije grupe zemalja. Na temelju tih i drugih rezultata Lambert je zaključio da su mladi kršćani u Europi danas malobrojniji, ali da su više religiozni te da je oblik vjerovanja bez pripadanja među mladima dosta proširen pa ga treba dalje studirati u njegovim različitim dimenzijama.

Pitanja koja je postavio Lambert provlačila su se kroz mnoga druga izlaganja te na-